

Belangrijkste Mariaplanten naar kleur, bloei- en groeiwijze gerangschikt¹

Wit

De kleur wit staat voor zuiverheid, reinheid, maagdelijkheid, onschuld en wijsheid. Witte bloemen waren in de Romeinse oudheid gewijd aan de Vestaalse maagden.

witte lelie - *Lilium candidum*, madonnalelie, op schilderijen gebruikt bij de Aankondiging van Maria. De lelie was in Rome het symbool van de vruchtbaarheid en gewijd aan de maagd Venus. De orde van Onze Lieve Vrouwe van de Lelie werd in 1048 ingesteld door de koning van Pamplona, Garcia III. Pas in de tweede helft van de twaalfde eeuw wordt de plant in noordelijke streken genoemd, onder meer in de ridderromans van Chrétien de Troyes. De lelie is een uitgesproken grafbloem, omdat hij net als Maria de schakel tussen leven en dood symboliseert.

aronskelk - *Arum maculatum*, evenals de witte lelie vaak gebruikt in rouwstukken als symbool voor de verbinding tussen het rijk van de levenden en de doden.²

witte roos - *Rosa*, alle witte soorten, maar vooral de vijfbladige roos. Deze groeiden in de Middeleeuwen aan struiken, de theehybriden werden pas in de negentiende eeuw geïntroduceerd. Ook de roos was in de oudheid gewijd aan Venus.

lelietje-der-dalen - *Convallaria majalis*. Is gewijd aan de beide Maria's: Maria Magdalena en de Heilige Maagd Maria. Op Golgotha huilde Maria Magdalena aan de voet van het kruis. Daar waar haar tranen de grond raakten schoten lelietjes der dalen op. (In het Engels: 'Mary's tears'). Tevens zinnebeeld van de onbevleete ontvangenis. Zoals veel andere voorjaarsbloemen, moet ook het lelietje-der-dalen volgens het volksgeloof voor zonsopgang geplukt worden op de dag van Onze Lieve Vrouwe Hemelvaart.

sneeuwkllokje - *Galanthus*, bloem ter viering van Maria Lichtmis na ca. 1500, bloem van jonge maagden, maar ook van de dood.³

haagwinde - *Calystegia sepium* – in de volkstaal ook Onze Lieve Vrouwe's hemd genoemd of Mariakelk.⁴

madeliefje - *Bellis perennis*, zinnebeeld van de deugd. In Oost-Nederland gewijd aan Ostara, godin van de Lente, later in deze streek marriënbloempje genoemd, volgens de legende ontsproten uit de tranen die Maria vergoot tijdens haar vlucht naar Egypte. De naam is waarschijnlijk een verbastering van maagdenliefje, een naam die in sommige streken nog wordt gebruikt evenals de naam mariabloemetje.

witte honingklaver - *Melilotus albus*, zuiverheid en drietalig blad.

witte akelei - *Aquilegia vulgaris*, de bloem heeft vijf kelken die elk de vorm hebben van een duifje, de witte duif is de Heilige Geest die Maria onbevleete deed ontvangen.

witte iris, - *Iris* was de boodschapper van de Griekse goden en fungeerde evenals Maria als intermediair tussen de aardse wezens en het hogere.

witte meidoorn - *Crataegus*, staat voor voorzichtigheid, voorzienigheid en hoop. Meidoorn, plaatselijk ook Mariakrans genoemd, wordt in volksrituelen gebruikt om het boze oog te weren. In Ierland worden de lentefeesten met witte meidoorn gevierd.⁵

¹ Het betreft planten die in de Middeleeuwen en de vroege renaissance voorkwamen in Noord-Europa, hetzij gecultiveerd, hetzij in het wild. Typische Zuid-Europese planten zoals de olijf, of Mariaplanten die later ontstonden na de kerstening van andere continenten, zijn buiten beschouwing gelaten. Ook latere cultivars die door kwekers de naam 'Maria' of 'Madonna' hebben toegevoegd gekregen zijn niet opgenomen.

² Zie bijvoorbeeld de *Uitvaartkompas* van DELA Natura Uitvaartsverzekeringen.

³ Van Dijk en Van der Kolk p. 23.

⁴ In het Engels is niet de haagwinde, maar de pinksterbloem Maria's hemd.

witte koekoeksbloem

witte dovenetel - *Lamium album*, in de volkstaal maagdennetel genoemd.

Blauw

Illustratie van Blauwe bloem

Blauw staat voor de kleur van de hemel en is daarmee de kleur van Maria, die vaak een blauwe mantel draagt.

blauwe akelei - *Aquilegia vulgaris*. De akelei was bij de Germanen aan Freyja (Frigg) gewijd.

blauwe lis - *Iris*, alle blauwe soorten.

bernagie - *Borago officinalis*.

bosviooltje, ruig viooltje - *Viola riviniana, Viola hirta*.

grasklokje - *Campanula rotundifolia* ook Mariaklokje genoemd.

korenbloem - *Centaurea*, zinnebeeld van Maria's zedigheid.

lavendel - *Lavendula spica*.

vergeet-mij-niet – *Myosotis*.

vlas - *Linum*, de vlasbloem werd megedragen in Mariaprocessies, oorspronkelijk ook een plant van de vruchtbaarheidsgodin Freyja.

ridderspoor - *Delphinium*, Maria draagt soms ridderspoor in haar kroon, bijvoorbeeld op het schilderij van *Lam Gods* van de gebroeders Van Eyck.

Rood

De kleur rood staat voor onvoorwaardelijke, belangeloze liefde, maar ook voor het bloed van de martelaren, in de eerste plaats van Christus.

rode roos - *Rosa*, oorspronkelijk vooral de vijfbladige roos, maar in de loop der tijd van alle rode soorten. Maria is de 'roos zonder doornen', omdat zij vrij is van zonden. In de Romeinse tijd werden er al zoveel rozen gekweekt, dat er speciale rosaria bestonden. Vanwege de sterke band met de Romeinse cultuur werd de plant aanvankelijk door de christelijke kerk geweerd; rosaria werden zelfs met opzet vernield. Maar tegen de liefde voor de roos was geen kruid gewassen en sinds de zesde eeuw is de plant opgenomen in de katholieke canon.

rode kleinbloemige anjer - *Lychnis coronaria*, plaatselijk ook wel Mariaroosje genoemd, ook symbool van het lijden en bloed van Christus. De Kartouzeranjer (*Dianthus cartusianorum*) komt veel voor op Maria-afbeeldingen, in haar hand heeft de bloem de betekenis van goddelijke liefde. De tuinanjer (*Dianthus caryophyllus*) wordt in de volkstaal Mariazweer genoemd.

rode pioenroos - *Paeonia*, de pioen was bij de Grieken aan Pallas Athene gewijd.

klaproos - *Papaver rhoeas* (bij de klassieken was de papaver gewijd aan Cybele, Aphrodite/Venus, Artemis/Diana en Demeter/Ceres). Volksnamen voor de klaproos zijn: maanbloem of maanknop. Omdat de papaver (slaapbol) slaap- en roesverwekkend is, geldt de bloem als troost, zoals ook Maria een troosteres is.

Gevlekt

Alle planten met witgevekte bladeren zouden zijn bespat met de melk van Maria.

Mariadistel - *Silybum marianum*.

gevekte dovenetel - *Lamium maculatum*.

Donkergevekte bladeren zijn bespat door de tranen van Maria.

gevekte orchidee - *Orchis maculata*.

Groen

Altijd groenblijvend - zinnebeeld van onsterfelijkheid.

maagdenpalm. Wie zich tegen den Boze wilde beschermen, droeg een takje met zich mee.

Maagdenpalm werd in de stal opgehangen tegen beheksing van het vee. Overledenen kregen een gevlochten krans om het hoofd mee. Het zogenaamde 'palmknopen' was in de zeventiende en achttiende een vast onderdeel van bruiloftsrituelen. (zie p. ##)

Groeiwijze

Laag - nederigheid

klaver - *Trifolium pratense*

violetje - *Viola odorata*, in de Middeleeuwen *Viola nigra sive purpurea* genoemd, zinnebeeld van de deemoed

madeliefje

lelietje-der-dalen

vergeet-mij-niet

(Onze)-Lieve-Vrouwenbedstro, ook wel genoemd: Onzer-Vrouwen Wiegstro, kruidenkussen van de Heilige Maagd - *Asperulata odorata* of *Galium odoratum*. Volgens legenden moest Maria toen zij klein was uit armoede op een hard en ongemakkelijk bed slapen. De heilige Anna, moeder van Maria, maakte toen van dit geurige kruid een zachte rustplaats. Andere verhalen vertellen van Josef die in de stal een bed voor Maria spreidde. Soms neemt tijd in legenden de plaats van dit plantje in Bloeiend en vruchtdragend (Maagd en moeder)

aardbei - *Fragaria*. In het weekend van Onze Lieve Vrouwe Hemelvaart worden in het Oost-Vlaamse Melsele (Beveren) de aardbeifeesten gehouden

Verstrengeld - trouw

haagwinde - *Calistegia sepium*

wikke - *Lathyrus*, komt veel voor in getijdenboeken

Vorm van bloem en blad

akelei - De bloem wordt gevormd door vijf kelken waarvan de gekromde sporen en de kelkblaadjes een duifje vormen, symbool van de Heilige Geest die Maria bezocht. Van onder af gezien zijn het net kleine muiltjes, in het Engels: 'our Ladies shoes'

Iris heeft een zwaardvormig blad dat het onderscheidend zwaard symboliseert, ook gebruikt voor vrouwe Justitia.

zilver schoon - *Potentilla anseria* - omdat bij regen de blaadjes de bloem beschermen als een moeder haar kind.

Getallen

Maria wordt ook vaak afgebeeld met bloemen die de drie-eenheid vertegenwoordigen.

Iris - driebloemig, de witte Iris treedt soms in de plaats van de lelie.

klaver, leverbloempje, pioen - drietalig blad.

violetje - Vanwege zijn driekleurigheid: violet, wit, geel, ook wel drievuldigheidsbloempje genoemd, *Viola tricolor*. In de christelijke symboliek werd de Drievuldigheid afgebeeld door een driehoek met in het midden een oog, men meende deze te ontwaren in de driehoekige bloemkroon.

Het getal vier voor de vier evangeliën en de vorm van het kruis komt nauwelijks voor in de natuur, vijf voor de vijf wonden van Christus komt terug in de bloembladeren (*wilde roos*). Het getal zeven

verwijst volgens sommigen naar de zeven gaven van de Heilige Geest en komt voor wanneer er zeven bloemen aan een stengel bloeien of wanneer bladeren zeven nerven hebben (*weegbree*).⁶

Lentebloemen

lelietje-der-dalen, ook meiklokje genaamd. Gebruikt bij Germaanse lenterituelen. Gewijd aan Maria en Maria Magdalena

maarts viooltje - Voorjaarssymbool, bloem van de liefdesgodin Aphrodite. Symbool van zuiverheid, maagdelijkheid en zedigheid. De Heilige Bernardus van Clairvaux (1090-1153) noemde Maria 'het viooltje van nederigheid'

narcis - Narcissus, plant van de dood en nieuw leven, opgenomen in Maria's bloemenkrans vanwege het stervormige hart dat verwijst naar Maria Stella Matutina; Maria Morgenster. De narcis werd net als de andere voorjaarsbloemen gebruikt ter ondersteuning van de liturgie in de lenteperiode en voor het versieren van de kerk en het altaar

sleutelbloem - *Primula officinalis*, *Primula veris*

sneeuwlokje – *Galanthus*

(Onze)-Lieve-Vrouwenbedstro, bij de Germanen aan de voorjaarsgodin Freyja gewijd

pinksterbloem – in de volkstaal mariabloemetje genoemd

Bomen

eik - *Quercus*, de heilige boom van de Germanen werd op talrijke plaatsen uitgerust met een Mariakapelletje. Kreupelen van wie het gebed was verhoord hingen krukken en protheses aan de takken van de boom.

ceder - *Pinus cedrus*, Maria wordt in de Christelijke literatuur vergeleken met een machtige ceder peperboompje - *Daphne mezereum*, op schilderijen vaak afgebeeld

wilg - *Salix*, vervangt de olijftak of palmtak in de noordelijke streken

Geneeskrachtige planten aan Maria gewijd

HET GEBRUIK EN DE BEREIDING VAN GENEESKRACHTIGE KRUIDEN kon sterk verschillen. In de ene streek werd thee getrokken tegen bedplassen van dezelfde plant die elders werd ingelegd in rode wijn tegen wintertenen. Ook de officiële plantkundigen hielden er verschillende opvattingen op na. Opvallend is dat kruiden die al van generatie op generatie hun nut hadden bewezen bij vrouwenkwalen aan Maria werden gewijd. Hiermee werd het brouwen van drankjes van deze planten door de clerus uit de sfeer van hekserij gehaald. De manier van inlijven was een van de vele methoden om de vermeende 'geheimen der vrouwen' in goede banen te leiden.

aardbei - Werd aan vrouwen door de plantkundige Rembert Dodoens aanbevolen tegen zware maandstonden: 'overvloedighe natuerlijcke cranckheit'.

alruin - *Mandragora officinarum*, volgens de monnik Albertus Magnus was de alruin een Mariaplant. In zijn *Maria Mandragora* vergelijkt hij de heilige Maagd met deze hallucinogene toverplant, terwijl de alruin doorgaans juist als een plant van de duivel gold

arnica - *Arnica Montana* was bij de Germanen aan Freyja gewijd. Arnica wordt nog altijd gebruikt in spierzalf.

aronskelk - De witte plant leek op een moeder met een kind in haar schoot. De wortel werd in de volksgeneeskunst gebruikt bij zwaarmoedigheid.

⁶ Maar in de bijbel is sprake van negen gaven: wijsheid, kennis, geloof, gaven van genezen, kracht, profetie, het onderscheiden der geesten, spreken in tongen en het vertolken van tongen. *Corinthe* 11:8-11. Zie ook noot 166##

bernagie, veelgebruikt middel in de volksgeneeskunst bij aandoeningen van de urine- en ademhalingswegen.

boerenwormkruid - Tanacetum vulgare, tegen parasieten en voor het maken van etherische oliën.

gewone agrimonie - Agrimonia eupatoria, in de volksgeneeskunst gebruikt bij leverkwalen

kalmoes - Acorus calamus, bij spijsverterings- en stofwisselingsziekte. Wordt nog altijd gebruikt in maagbitters en cosmetica.

kamille - Matricaria Chamomilla, in de volksmond moederkruid genoemd, reinigend en verzachtend, vond velerlei toepassingen in volksgeneeskunst. Kamille wordt nog altijd gebruikt in kruidengeneeskunst en cosmetica. Het leidde volgens volksgeloof tot een gezonde zwangerschap en hielp bij vele vrouwenkwalen.

klein Hoefblad - Tussilago farfara, bij hoesten en borstklachten.

lelie - Volgens de Griekse arts Dioscorides (50 na Chr.) bevorderde het eten van de rokken van de bol de bevalling, ook gebruikt bij de maandstonden en verzachtend bij baarmoederaandoeningen. De abdis Hildegard von Bingen gebruikte de lelie om huidziekten te genezen. Rembert Dodoens beveelt de lelie aan bij tal van kwalen. Volgens Middelnederlandse recepten zuivert leliesap het bloed.

leverbloempje - Anemone hepatica triloba, hieraan werd een heilzame werking op de lever toegeschreven.

Lieve-Vrouwen-bedstro - Volgens de plantkundige Rembert Dodoens was dit een wonderkruid tegen vele kwalen. Men bereidde uit de plant een meidrank die heilzaam was

maagdenpalm - volgens de plantkundige Rembert Dodoens hielp dit tegen overvloedige maandstonden, was het verlichtend bij weeën en werkte het bloedstelpend.

Mariadistel - Wordt nog altijd gebruikt bij leverkwalen, vroeger ook bij long- en baarmoederbloedingen.

meidoorn - Vormt nog altijd een bestanddeel van farmaceutische preparaten voor hart en bloedvaten en klachten tijdens de overgang.

mint - Mentha viridis L., in Frankrijk Menthe de Nôtre Dame genoemd, helpt tegen overvloedige maandstonden, maar kan ook vruchtafdrijvend werken, is krampwerend, wordt gebruikt als mondwater en bij hoofdpijn.

nagelkruid - Geum urbanum, van oudsher bij buikkrampen en velerlei andere kwalen toegepast.

venkel - Foeniculum umbelliferae, bij darmkrampen en voor het maken van geurige olie

vlas - De kruidkundige Dodoens geeft in zijn Cruijdeboeck (1554) verschillende geneeskrachtige recepten met vlaszaad (lijnzaad).

witte dovenetel – Tegen menstruatiestoornissen, overgangsklachten, zenuwversterkend

roos - rozenolie werd door de klassieken gebruikt bij baarmoederziekten. Plinius de Oude geeft tal van rozenrecepten tegen hoofd-, oog-, oor-, tandvlees- en baarmoederpijnen, volgens de plantkundige Dodoens hielp het onder meer tegen 'die vloed van vrouwen' en tegen 'droppelpissen'. Rozenwater werd gebruikt als schoonheidsmiddel. In het gedicht Hortulus heeft Walafried, de abt van Reichenau, een roos in zijn tuin geplant om er geneeskrachtige olie van te kunnen trekken.

ruit en wijnruit - Herba Rutae vel hortensis en Ruta graveolens, bij spijsverteringsstoornissen en stoornissen van de bloedsomloop.

salie - Salvia officinalis, bij nachtzweeten, spijsverteringsproblemen en tal van andere ziektes. Ook gebruikt voor reukwater.

stalkaars - Verbascum densiflorum Bertol., lokaal ook Mariakaars genoemd, tegen hoest, urine-uitdrijvend en bij slecht helende wonden.

viooltjes - Sap van witte viooltjes werd als bloedstelpend middel gebruikt. Wie viooltjes op zijn hoed droeg, werd volgens Middelnederlands recept niet dronken.

vrouwenmantel - *Alchemilla vulgaris*, bij vrouwenkwalen als hevige menstruatie, vergemakkelijkt de bevalling. Wordt nog altijd voorgeschreven in de kruidengeneeskunde om de menstruatie te regelen.

zilver schoon - bij overmatige menstruatie maag- en darmkrampen